

Правна индивидуализация на лицата от еврейски произход според българското антиеврейско законодателство²⁴²

гл. ас. д-р Петя Неделева

Anti-Semitic Legislation, the Final Solution, Second World War; origin, citizenship, place of residence and name of the representatives of the Jewish community according to Bulgarian anti-Semitic legislation, Bulgarian Jews; legal status; Minority Rights

Антиеврейската политика на българското правителство през периода на Втората световна война има своите неизяснени аспекти. За нейното реализиране се приемат поредица от специални закони и подзаконовни нормативни актове, с които нормативно се ограничават правата на еврейското население. В тази връзка определящ е въпросът за произхода и произтичащите от него последици, свързани с поданството, местожителството и имената на евреите.

Правното положение на българските евреи е регламентирано в разпоредбите на международните договори като Берлинския договор (1878 г.) и Ньойския договор (1919 г.). Толерантността на българите към малцинствата е утвърдена в българското законодателство и основно в Търновската конституция (1879 г.), в която са прокламирани и гарантирани правата и свободите на всички граждани и тяхното равнопоставяне, без разлика на народност и религия.²⁴³ Малцинствата в България според разпоредбите на Ньойския договор са поставени и под закрилата на Лигата на нациите (Общество на народите), като България се ангажира да покровителства малцинствата, живеещи на нейна територия. Международното законодателство изключва възможността за приемане на закони в нарушение на постановленията за защита на малцинствата. В тази връзка приемането на Закона за защита на нацията и останалите актове от българското антиеврейско законодателство, са в нарушение на редица вътрешни и международни разпоредби като предписанията на Ньойския договор, подписан от България и принципите на Търновската конституция, която прокламира равенство на българските граждани.²⁴⁴

До Втората световна война българските евреи са български поданици и техни представители има както в свободните професии, така и в държавната и местна администрацията, в армията и образованието.²⁴⁵ Представителите на еврейската общност участват в политическия и обществен живот на страната. В края на 1931 г. броят на евреите в България възлиза на 49 000 души, съсредоточени основно в големите градове на страната.²⁴⁶ В т. нар. „нови територии“ еврейското население наброява около 12 000 души. След началото на Втората световна война, въпреки обявления неутралитет, правителството на Богдан Филев постепенно поема курс на сближаване с Германия, с всички съпътстващи тази политика действия (приемане на антиеврейски закони, подписването на Тристранния пакт, решаване на „еврейския въпрос“). В резултат основно на външни фактори нарастват антиеврейските настроения. Започва целенасочена държавна политика, насочена срещу еврейското малцинство, което се отделя от останалото население на страната. Причини за новата българска

²⁴² В настоящата статия се разглеждат въпросите за произхода, поданството, местожителството и името на представители на еврейската общност според българското антиеврейско законодателство през Втората световна война.

²⁴³ Вж Друмева, Ем. Конституционно право. 3. прер. изд. С., 2008, стр. 102 и сл.

²⁴⁴ Кесяков, Б. и Д. Николов. Ньойски договор. С., 1994, с. 19.

²⁴⁵ Вж Ташев, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999; Добчев, П. Еврейски имена в българската юридическа наука. С., 2006.

²⁴⁶ Райчевски, Ст. Българи и евреи през вековете, с. 58.

политика се търсят в синхронизацията с германското законодателство и решаването на някои външнополитически въпроси в полза на България.

На 7 септември 1940 г., по инициатива на Германия е подписана Крайовската спогодба, с която към територията на Царство България е присъединена Южна Добруджа. В хода на войната е постигнато политическо споразумение България да поеме контрола върху Поморавието и територията на Вардарска Македония. Договореният излаз на Бяло море от устието на р. Струма до устието на р. Марица се запазва. Българските войски, съгласувано с Германия и Италия, навлизат в Югославия (19 април 1941) и в Гърция (20 април 1941 г.) без да се налага да водят активни бойни действия. Българската армия не среща сериозна съпротива, цар Борис III е обявен за „цар-обединител“, правителството повдига неимоверно своя престиж.

Под българска администрация попада по-големия дял от Вардарска Македония, източния дял на Егейска Македония, Западна Тракия, Западните покрайнини и Поморавието при западна граница със Сърбия по Санстефанския мирен договор. Съгласно спогодбата Клодиус - Попов България поема временен ангажимент да замени германските войски на територията на Македония, Моравско и Западна Тракия, като създаде временна администрация в тези райони и запази германските икономически интереси.²⁴⁷ Българската армия има охранителни функции в т. нар. „новоосвободени земи“, които са дадени "под временно българско управление". Окончателното установяване на границите е оставено за решаване след края на войната.

Новите територии са населени и с еврейско население, като в Южна Добруджа евреите са близо 600, в Македония - 7400, в Пирот - 200, в Северна Гърция - 4100. Тези евреи владяват български език, защото териториите, които населяват са били вече част от българската държава. Правото на България да се разпорежда само временно с новите територии до края на войната и желанието за обединение на земи с българско население, донякъде обяснява българският колаборационизъм спрямо евреите в „новите“ територии.

Въпросът за „окончателното решаване на еврейския въпрос“ в България е неизбежно свързан с положението на евреите в Германия и българо-германските отношения през Втората световна война, когато набира скорост негативното отношение срещу „неарийците“. В хитлеристка Германия евреите са смятани не само за малоценни, но и за раса-противник, която иска да разложи арийската. След 30 януари 1933 г. антиеврейското законодателство в Германия все повече разширява границите на своя обхват, като се увеличават ограничителните клаузи. Значителни ограничения са въведени през 1935 г. с Нюрнбергските закони - Закон за поданиците на Райха, Закон за защита на немската кръв и чест, Закон за флага.

В синхрон с германския партньор българското правителство започва трескаво изработване и приемане на извънредни антиеврейски закони. Те имат смесен характер и уреждат различни аспекти, свързани с най-важните въпроси от живота на еврейското малцинство в българските земи – произход, собственост, занятие, местожителство и др.²⁴⁸

Законът, поставен в основата на българското антиеврейско законодателство, е Законът за защита на нацията. Той е внесен за обсъждане в Народното събрание на 6 ноември 1940 г. и е приет на първо четене на 20 ноември 1940 г., на второ четене на 24 декември 1940 г.²⁴⁹ На второ четене е приет на заседание на XXV ОНС и утвърден с царски указ №3 от 21 януари 1941 г. Обнародван в ДВ, бр. 16 от 23. 01.

²⁴⁷ ЦНА, ф. 25., оп. 1, а.е. 48.

²⁴⁸ Милкова, Ф. История на българската буржоазна държава и право през периода 1918-1944 г., С., 1976, с.192 и сл.

²⁴⁹ Стенографски дневници на XXV-то Обикновено народно събрание, II РС, кн. I, з. 6/ 6. XI. 1940, стр. 204-243.

1941 г., Законът за защита на нацията предизвиква протести и недоволство сред българското общество.²⁵⁰

Законът за защита на нацията е специален закон със смесен характер, като в него преобладават наказателните разпоредби. Целта на закона е ограничаване правата на еврейското население в българските земи, изтласкването им изцяло от българското общество, ограничаване участието им в политическия, икономическия, обществен, образователния и културен живот на страната. Провежданият курс има за цел сближаване с Германия, синхронизиране на българското и германското законодателство и последващо успешно решаване на „еврейския въпрос“. Предвидените ограничения се отнасят до еврейското население, за което в закона се използва терминът „лица от еврейски произход“. Затова е от съществено значение това понятие да бъде дефинирано въз основа на тогава действащата нормативна уредба. В Закона за защита на нацията за първи път е формулирано понятието „евреин“, нормативно е уреден въпросът за произхода на евреите, ограниченията, произтичащи от този произход и предвидените изключения за определена група лица.

Още с първия текст на Глава I, озаглавена „За произхода“ от Закона за защита на нацията, се определя кои са лицата от еврейски произход.²⁵¹ Според теорията на гражданското право, произход е връзката на едно лице и неговите родители.²⁵² Според чл. 15, ал. 1 от ЗЗН еврейски произход имат лица, на които един от родителите е евреин. Не се установява различие между произхода от двамата родители, като произходът от майката и от бащата имат еднаква тежест. С тази разпоредба се игнорира важен принцип от традиционното юдейско право, утвърден в периода II-V в. н. е., според който еврейският произход на едно лице се определя по материнска линия.²⁵³ Произходът от майката е много по-лесно установим и сигурен, тъй като се определя от раждането. Този принцип е утвърден и в римски постулат, който гласи „mater semper certa est“ (майка винаги е сигурна).²⁵⁴

Следващата алинея на чл. 15 ЗЗН въвежда нов правно-релевантен индивидуализиращ белег – религията. Според разпоредбата на текста, не се смята за евреин лице, на което единият родител, макар и от еврейски произход, е приел християнството, а другият родител е българин. Тази разпоредба е коригиране с Правилника за прилагане на Закона за защита на нацията, утвърден с Указ №21 от 14 февруари 1941г.²⁵⁵ В него са наложени допълнителни ограничения по отношение на произхода. Според § 13 от Правилника за лице от еврейски произход се приема и онзи, който е приел християнството преди или след влизането на закона в сила, но има установен еврейски произход: родители евреи; един от родителите е евреин, а другия – българин; един родител евреин, а другият – небългарин.

Според разпоредбите на чл. 15, ал. 2 ЗЗН не се смята от еврейски произход лице, което е приело или в бъдеще ще приеме християнството. Тогава то не търпи негативните разпоредби, предвидени за лица от еврейски произход. В текстовете на Правилника приемането на християнската религия от родителите след влизане на закона в сила, не променя произхода на тяхното дете.²⁵⁶

Под общественения натиск са приети и изключения от действащите в тази насока норми. От ограниченията са изключени лица, които до 1 септември 1940 г. са приели християнството, родени са в България и са живели в страната непрекъснато. Също-

²⁵⁰ Няголов, Св. Истината за спасяването на евреите в България. С., 2000, с. 6.

²⁵¹ Антиеврейското законодателство и неговото преодоляване (1942 - 1945). Съставител: Добчев, П. С., 2010, с. 27 – 45: Закон за защита на нацията.

²⁵² Апостолов, Ив. Основни начала на Гражданското право. С., 1946, с. 47.

²⁵³ Вж: *Cohen, V. Law and tradition in Judaism*, New York, 1959; *Элон, М. Еврейское право*, Москва- Санкт Петербург 2002.

²⁵⁴ Вж *Дюнан, Ж., Пишона, П.*, Римско право, Речник на основните термини, С., 2007.

²⁵⁵ Антиеврейското законодателство, с. 50 – 94.: Правилник за прилагане на Закона за защита на нацията.

²⁵⁶ Пак там, с. 50: Правилник за прилагане на Закона за защита на нацията, чл. 13, т. „а“ и „в“.

то се отнася и до сключилите брак с българи до 1 септември 1940 г., които са приели християнството до влизането на закона в сила.²⁵⁷

За сравнение немското антиеврейско законодателство се ръководи от други критерии за класификация на лицата. Според Закона за поданството на райха от 1935 г. „поданик на райха“ е лице с немска или сродна кръв, като за немски поданици се определят лицата, които са от четири поколения германци, т. е. взима се предвид не само произходът на родителите, но и на прародителите. Водещ е произходът и кръвната връзка на лицето, а неговата религиозна принадлежност е ирелевантна.²⁵⁸

Необходимостта да се установи еврейският произход на едно лице, е свързана с една от задачите на закона – точна регистрация и пълен контрол над лицата от еврейски произход. За целта евреите се задължават да се регистрират в общината и полицейското управление в дадения кратък едномесечен срок след влизането на закона в сила. Еврейският произход надлежно се отбелязва в общинските регистри, полицейските картотеки и личните карти на лицата (чл. 16, ал. 1), като целта е всички евреи в страната да са подотчетни. С лесната разпознаваемост на членовете на еврейската общност се облекчават по-нататъшните действия, свързани с тяхната съдба. Неизпълнението на предписанието на чл. 16 ЗЗН се санкционира с тъмничен затвор и глоба в размер от 1000 до 100 000 лв. (чл. 16, ал. 2).

Друг правно-индивидуализиращ белег на физическото лице е неговото име. Името е словесно наименование, което всяко физическо лице е административно задължено да има, като образуването на името е установено императивно. Собственото име се избира от родителите, като за еврейското население е характерно наличието на две лични имена. Определянето на бащиното и фамилното име се извършва по определени правила. Характерно за българските бащини и фамилни имена са окончанията –ов, -ев, -ич и др. Именно тези окончания се премахват от презимето и фамилията на лицата от еврейски произход (чл. 19, ал. 3), с цел те да не бъдат идентифицирани с българите по произход.

Въвежда се забрана лице от еврейски произход да има две имена, каквато е тогавашната традиция, като за меродавно се смята името, посочено в акта за раждане на лицето. Според разпоредбите на чл. 17 ЗЗН, след като се декларира точното име на детето, българската община издава «билет за кръщение» на основата на акта за раждане. При извършването на ритуала обрязване, синагогите са длъжни да дават на детето същото име, което е посочено в билета за кръщение, издаден от българската община и същото да вписват в кръщелното свидетелство.²⁵⁹ Така при установяване на името на лице от еврейски произход водещата роля имат българските общини и издаваните от тях актове, а не еврейските институции (конкретно синагалните настоятелства, т. е. еврейските общини). Разпоредбата има за цел да улесни властите и евреите да бъдат ясно разпознаваеми и контролирани. С цел утвърждаване на този принцип в ал. 2 на чл. 17 от ЗЗН за евреите се установява задължение името им да бъде вписано във всички техни документи, както лични, така и свързани с упражнявана от тях търговска дейност. Следва изброяване на документите, без то да бъде изчерпателно: лична карта, диплома за образование, призивно свидетелство, уволнителен билет, данъчна партида, търговска фирма и др. (чл. 17, ал. 2). Заварените случаи на лица от еврейски произход, които фигурират с различни имена в документите, се задължават да уеднаквят името си, съобразно вписаното в акта им за раждане (чл. 18, ал. 1).

Според разпоредбите на Закона за защита на нацията, приемането на християнството се изравнява по тежест с произхода на едно лице. Преминаването в лоното

²⁵⁷ Антиеврейското законодателство, с. 57: Правилник за прилагане на Закона за защита на нацията, чл. 16.

²⁵⁸ Вж *Chary, Frederick*. *The Bulgarian Jews and the Final Silitution 1940 – 1944*. London. 1972, p. 37-40.

²⁵⁹ Антиеврейското законодателство, с. 32: Закон за защита на нацията, чл. 17.

на православната вяра, която е господстваща в България през периода на Втората световна война, не е достатъчно основание за промяна на името на едно лице. За целта е необходимо протоколно определение на съда, като в регистрите се вписва както новото, така и старото име на лицето (чл. 19, ал. 13ЗН).

Жените от еврейски произход, приели християнството и омъжени за българи, могат да приемат фамилното име на своя съпруг. Те са нормативно задължени да запазят като второ име моминското еврейско име по баща, като отново целта е лесна разпознаваемост (чл. 19, ал. 2 ЗЗН).

Друг способ за установяване на произхода на едно лице, е припознаването. Припознаването е декларативен акт, с който се обявява биологична връзка между родител и дете, неговото действие е спрямо всички. Припознаването не създава бащинство или майчинство, а само го обявява. Обявяването на произхода става с обратно действие - към момента на раждането. Друг акт, с който се създава връзка, подобна на връзката между родител и дете, е осиновяването.²⁶⁰ Чл. 20 ЗЗН съдържа забранителна разпоредба, според която лице от български произход не може да осиновява или припознава лице от еврейски произход.

Въпреки някои различия при установяването на произхода, българското антиеврейско законодателство не се отличава съществено от германското в разпоредбите, свързани с поданството. Материята е уредена в Закона за българското поданство от 1940 г.²⁶¹, Закона за защита на нацията и Наредбата-закон за поданството в освободените земи от 1941 г.²⁶²

Поданството е правната принадлежност на едно лице към дадена държавна общност. То е институт, характерен за монархическите режими. В исторически план лицата се считат за поданици на императора, краля, царя, т. е. суверена в държавата. Едва след буржоазните революции започва да се разглежда правната фигура на гражданството, а лицата придобиват качеството граждани. Според Търновската конституция българите са поданици на монарха. Едва Конституцията от 1947 г. (т. нар. Димитровска конституция) заменя института на поданството с института на гражданството.²⁶³ Наличието на българско поданство е основание лицата да упражняват в пълен обем правата и свободите, които са им предоставени. Поданството е необходимата предпоставка за правата и задълженията, които един поданик има в отношение с държавата или нейната власт. То е неизменна част от гражданското състояние на лицата.

Законът за българското поданство (ЗБП) включва разпоредби, които на пръв поглед нямат отношение към еврейското население, но впоследствие се оказват ключови за депортацията на евреите от българските земи. В него се съдържат текстове, които предвиждат негативни последици за еврейското население в българските земи. Важен в това отношение е текстът на чл. 15 и сл. от закона. Според разпоредбите на чл. 15 от ЗБП лице с небългарски произход губи българското поданство с акта на изселването си от България. Загубата на поданство води до редица негативни имуществени последици за лицето. Според чл. 15, ал. 2 и чл. 20, ал. 2, лицето трябва да ликвидира своята собственост в тримесечен срок от напускането на страната. В случай, че то не изпълни това задължение доброволно, имуществото му се ликвидира по съдебен ред. В ал. 3 на същия член се предвижда лице, което се е изселило от България да изгуби българското си поданство, дори когато това е станало по силата на споразумение между България и друга държава, когато в споразумението не е постановено друго. Загубата на българско поданство не освобождава лицето от изпълнение на задълженията му към държавата и общините (чл. 20, ал. 1 ЗБП). Изключения от това правило се предвиждат, когато са изрично предвидени в

²⁶⁰ Апостолов, *Ив.* Основни начала на Гражданското право. С., 1946, с. 50.

²⁶¹ ДВ бр. 288/20. XII. 1940 г.

²⁶² ДВ, бр. 124/ 10. 06. 1942 г.

²⁶³ Вж Стойчев, *Ст.* Конституционно право на Република България. С., 1993, с. 121 и сл.

„особени съглашения с друга държава“, въз основа на които лицето се освобождава от задълженията си.

Чл. 16 на Закона за българското поданство урежда поданството и на членовете на семейството на лице, което е изгубило българското си поданство: съпругата и пълнолетните деца също губят българско поданство, в случай че се изселят. Ако останат да живеят в Царството, те не променят своето поданство.

С посочените разпоредби, ЗБП от 1940 г. за първи път урежда поданството на изселниците. Министърът на правосъдието Васил Митаков обяснява, че с факта на изселването, единствената връзка между лицето – неговото местожителство, и държавата, се прекъсва. Премахва се и възможността лица, които са се изселили, живели са няколко години в странство и са се отчуждили от България, да се върнат отново в страната като нейни поданици.²⁶⁴

Според разпоредбите на чл. 48 спорните въпроси, свързани с поданството, се решават от Министъра на правосъдието, след като се вземе мнението на Съвета по поданството, който функционира към Министерство на правосъдието (чл. 47).

Разпоредби, уреждащи поданството на лицата от еврейски произход се съдържат и в Закона за защита на нацията. Според чл. 21, т. а от посочения закон лицата от еврейски произход не могат да бъдат приемани за български поданици.

Въпросът с поданството на еврейското население в „новоосвободените земи“ се решава въз основа на специално приета наредба - Наредба-закон за поданството в освободените земи от 1942 г.²⁶⁵, издадена в изпълнение на чл. 1 от Закона за бързо уреждане на неотложни въпроси в освободените земи²⁶⁶.

На 27 март 1942 г. XXV Обикновено Народно събрание приема Закон за бързо уреждане на неотложни въпроси в освободените земи, обнародван в „Държавен вестник“ бр. 72 от 2 април 1942 г. Съгласно чл. 1 от този закон, на Министерския съвет се възлага да уреди с наредби или отделни разпореджения различни неотложни въпроси, касаещи освободените земи през 1941 г. На основание именно на чл. 1 от закона, с Постановление № 3156 от 5 юни 1942 г. е одобрена „Наредба за поданството в освободените през 1941 г. земи“, обнародвана в ДВ бр. 124 от 10 юни 1942 г. Новите земи се администрират от българската държава, като лицата в тях остават със старото си поданство, с някои изключения.

С разпоредбите на Наредбата се уреждат въпросите, свързани с придобиване на българско поданство от лица от новоприсъединените към българската държава територии. Българско поданство от лица в новите земи се придобива по право или след заявено от тяхна страна искане. Според чл. 1 от Наредбата за поданството, в освободените през 1941 г. земи всички югославски и гръцки поданици от български произход придобиват по право българско поданство от деня на влизането на наредбата в сила, ако на тази дата имат местожителство в освободените през 1941 г. земи или в старите предели на Царството (чл. 1). Това се отнася и до югославските и гръцки поданици, които нямат български произход, с местожителство в посочените територии (чл. 4), като им се предоставя срок до 1 април 1943 г. да заявят желание да запазят досегашното си поданство и да се изселят от страната. Дава се възможност определени категории лица да придобият българско поданство след изрично волеизявление под формата на молба в определен срок до Министерство на правосъдието (чл. 2, чл. 3, чл. 5). Приемането на изброените лица за български поданици се извършва със заповед на Министъра на правосъдието, обнародвана в Държавен вестник.

Предвижда се възможността лица от небългарски произход, придобили поданство по настоящата наредба, които застрашават сигурността на държавата и вътреш-

²⁶⁴ Закон за защита на нацията, Българското поданство и др. с мотиви и разяснения. С., с. 3 – 9: Мотиви към Закона българското поданство.

²⁶⁵ ДВ, бр. 124/ 10. 06. 1942.

²⁶⁶ ДВ бр. 72/ 02. 04. 1942.

ния ред, да бъдат заставени да напуснат пределите на Царството и да загубят българското поданство. За целта е необходима заповед на Министъра на вътрешните работи и народното здраве (чл. 6).

Според чл. 4, ал. 2 от Наредбата, лицата от еврейски произход от новите територии на Македония и Тракия не са български поданици. В резултат на тази разпорежба се приема, че евреите, живеещи на територията на т. нар. „нови земи“ не са български поданици. Този факт и подписаното на 22 февруари 1943 г. споразумение между Белев (ръководител на Комисарството по еврейските въпроси) и германския пълномощен министър Данекер, улеснява тяхното депортиране в немски лагери. От новите земи са изпратени за лагера „Треблинка“ в Полша около 12 000 евреи.

С произхода и поданството на едно лице е свързано и неговото местожителство. Глава III на Закона за защита на нацията, е озаглавена «Местожителство на лицата от еврейски произход». Установен е разрешителен режим за установяване на местожителство на лица от еврейски произход. Според разпоредбите на тази глава лицата от еврейски произход нямат право свободно да избират своето местожителство. За да променят местожителството си евреите се нуждаят от специално разрешение от Дирекция на полицията. При неизпълнение на разпоредбата и самоволно преместване на друго местожителство, на виновните лица от еврейски произход се налага глоба в размер от 3 000 до 25 000 лв. и те се връщат принудително на старото си местожителство (чл. 23, ал. 1).

Предвижда се възможността Министерски съвет да определи селища и градове, в които не се допуска да живеят лица от еврейски произход. Те не могат да се установят на ново местожителство в София. Допълнително усложнение в тази област се създава с приетата през юли 1942 г. Наредба за предотвратяване на жилищната криза в София, с която се забранява принципно да се приемат нови софийски жители, без това да касае само евреите.

Евреите от София и другите големи градове са принудително изселени в провинцията през май 1943 г. От вътрешността на страната са изселени и евреите от стратегически центрове, каквито са Шумен и Варна.²⁶⁷

Според ЗЗН на лицата от еврейски произход с постоянно местожителство в селища, където има забрана да живеят такива лица, се определя ново местожителство (чл. 23, ал. 3). По този начин се извършва концентриране на еврейското население в селища в Северна България, близо до лесния и евтин речен транспорт, с цел улесняване на окончателното им изселване от страната.

Политиката на държавата срещу еврейското население става още по-активна след създаването с Наредба от 26.08.1942 г. на специализирана структура - Комисарство по еврейските въпроси /КЕВ/.²⁶⁸ Негов председател е Александър Белев, който с особена педантичност прилага разпоредбите на закона. След провала на депортацията от „старите земи“ през март 1943 г., от КЕВ разпорежда еврейското население да живее в условията на „взаимно поръчителство“, при прилагане института на колективната отговорност. С окръжно №42 от 6 август 1943 г., издадено от ръководството на КЕВ, евреите следва да бъдат разпределени на групи от по 10 домакинства, но не повече от 30 души, с по един надзорник-евреин, избран от Комисарството. При извършване на нарушение от страна на членовете на групата, надзорникът носи отговорност, а всички биват лишавани от продоволствия за определен срок или изпращани в концентрационен лагер.

Антиеврейското законодателство в България има за цел първоначално да разграничи еврейската общност от останалите български поданици, което се извършва чрез установяване на техния произход, идентификация с име и регистрационен ре-

²⁶⁷ Пауновски, Вл., Йосиф Илел. Евреите в България между унищожението и спасението. С., 2000, с. 37.

²⁶⁸ ДВ бр. 192/ 29.08.1942.

жим. Вторият етап включва предприемане на мерки за ограничаване правата на евреите, като се стига до пълното отнемане на техните права, като отделни индивиди, така и като общност. Съдържанието на антиеврейските закони са нормативната база за последвалия опит за окончателно разрешаване на еврейския въпрос в „новоосвободените земи“ и в старите територии на България. Открива се легален път за изселване на евреите към лагерите в Полша, където да се извърши тяхното физическо унищожаване. И докато българската общественост защитава еврейското население от „старите земи“ и не позволява да се реализира плана за неговото екстрадиране и унищожение, съвсем друга е съдбата на еврейското население в новоприсъединените земи, управлявани от временна българска администрация, която проявява необясним и непроситим колаборационизъм.

За контакти:

Петя Неделева, гл. ас. д-р по „История на българската държава и право“, преподавател в Нов български университет, електронна поща: pnedeleva@nbu.bg.